

מסורת הש"ס

- א. (הביטוי) שבת י. א. ל. ב. ביצה טוב.
- ב. כתובות ט. ט. ב. (כל הספור).
- ירושלמי כתובות פ"ו ה"ז. שם קדושין פ"א ה"א (בקיבור).
- ג. ר' ירושלמי קדושין פ"א ה"א.
- ד. ב"ב קטז, א. ב. תוספתא כתובות פ"ו י"א.
- ה. נטין יד, ב. מ. א. ירושלמי קדושין פ"א ה"ה.

גדרות

- דמחזא בכת"י: במחזא.
- הו גרסי באורייתא בכת"י מלים אלה חסרות.
- אותבי תותי גודא בכת"י: יתבי תותי אשיתא.
- שמעיה ר' יוחנן — האי גודא בכת"י: שמע ר' יוחנן מלאך דאמר לחבריה וטא נשדייה עלייהו.
- עולם הבא בכת"י ובמקבילות: עולם.
- דאיכא בהו חד דקיימא בכת"י: דחד מינייהו קיימא.
- ר' יוחנן שמע אילפא לא שמע בכת"י ומקורות מלים אלה חסרות.
- מדשמעי אנו ואילפא לא שמע בכת"י ומקורות מלים אלה חסרות.
- אמר ליה ר' יוחנן איהדר ואוקי בכת"י איהדר ואייל ואקיים.
- ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר בכת"י מלים אלה חסרות.
- לא הוה מליך מר בכת"י: לא מר הוה מליך.

אישים

אילפא
אילפא היה אמורא ארץ ישראלי (בירושלמי הוא קרוי: חילפי) בדור הראשון לאמוראים. נראה שהיה עוד מתלמידיו של רבי, וקיבל ממנו ומתלמידיו הגדולים. כמסופר כאן היה ידו של ר' יוחנן, אולם היה גדול ממנו בשנים, ואכן, ר' יוחנן ותלמידיו מוסרים דברי תורה בשמו. (אף כי גם הוא שואל מר' יוחנן). נראה שהיה חריף ביותר ומגדולי התורה בדורו. אולם היה גם מבטלי אנדרה, וכמה מאמרי אגדה מספור בשמו. כן מסופר על חסידותו וצדקתו המרובה.

לשון

אסקריא
מקור המלה כנראה מן היוונית Ιστοκρια (היסטוריקריא) שמשמעה — תורן.

משום דנפיש בני חילא דמחזא (משום שרבים אנשי הצבא בעיר מחזא) ואם אתן לכולם לאכול יכלה ממוני.

ועוד ספור הקשור בכוחל רעוע, אילפא ור' יוחנן הוו גרסי באורייתא (היו לומדים תורה) יחד, דחיקא להו מילתא טובא (נדחק להם הדבר מאד) שהיו נזקקים

מאוד בפרנסתם, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא (נהבה נלך ונעשה איזה שהוא עסק) ונקיים בנפשן ונקיים בעצמנו) מה שנאמר "אפס כי לא יהיה בך אביון" (דברים טו, ד) ומוטב שלא נעשה אנו אביונים גמורים. אזלו אותבי תותי גודא רעיעא (הלכו ישבו תחת כותל רגוע) הו קא כרכי ריפתא (והיו אוכלים פת). אתו תרי (באו שני) מלאכי השרת

שמעיה ר' יוחנן דאמר חד לחבריה (שמע ר' יוחנן שאמר אחד לחבריו: נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו) הבה נשליך עליהם כותל זה ונהרגם) לפי שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידך (אמר לו המלאך האחר) שבקינהו (הנח להם) דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא (יש ביניהם אחד שהשעה עומדת לו) ויכוזא להצלחה רבה. ר' יוחנן שמע כל זה אילפא לא שמע. אמר ליה (אמר לו) ר' יוחנן לאילפא:

שמע מר מידי (האם שומע אדוני דבר?) אמר ליה: לא. אמר ר' יוחנן בלבו מדשמעי אנו ואילפא לא שמע (כיון שאני שמעתי ואילפא לא שמע) שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא (נמאן שלי עומדת השעה). אמר ליה ר' יוחנן: איהדר (אחזור) אני הכיתה, ואוקי בנפשאי (ואקיים בעצמי) מה שנאמר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (דברים טו, יא). ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר (ר' יוחנן חזר לבית המדרש אילפא לא חזר והלך למרחקים לעסקים, עד דאתא אילפא (עוד שבא אילפא) ממסעותיו מליך (מקל) כלומר נעשה רבי יוחנן ראש ישיבה, אז גם השתנה מצבו הכלכלי.

אמרו לו לאילפא: אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר (אם היה אדוני יושב ולומד ולא הולך לעסקים לא היה מולך נעשה ראש ישיבה?) אול תלא נפשיה באסקריא דספינתא (הלך ונתלה בתורן של ספינה) אמר כלשון זה: אי איכא דשאל לי במתניתא (אם יש אדם שישאל אותי מתוך הברייתא של) ר' חייא ור' אושעיא ולא פשטינא לה ממתניתין (ולא אפתור לו את הבעיה מתוך משנתנו) נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא

(נופל אני מתורן הספינה וטובע) שרצה להראות שגדול כוחו בתורה גם עכשיו, ולא בשל הפסקת לימודו לא עלה לגדולה. מסופר, אתא ההוא סבא (בא זקן אחר) תנא ליה (ושנה לו) ברייתא זו: אדם העומד למות האומר בצוואה: תנו שקל לבני בשבת (בכל שבוע) והן ראויין לפי צורכיהם לתת להם סלע (ארבעה דינרים) — נותנים להם סלע ששקל שאמר לא היה אלא הערכתו, ולא התכוון דווקא לסכום זה. ואם אמר: אל תתנו להם אלא שקל — אין נותנין להם אלא שקל ולא יותר. אם אמר: אם מתו בני ירשו אחרים תחתיהם הרי אז בין שאמר "תנו ובין שאמר "אל תתנו" שאפילו אמר שקל ולא אמר שקל בלבד — אין נותנין להם אלא שקל ולא יותר, משום שאז כרוך שהאב התכוון לתת לבניו רק קצבה מסוימת בלבד ולא יותר מזה, שהרי רוצה להוריש יתרת הממון לאחרים, ושאל הזקן מאילפא מה המקור במשנה להלכה זו שבברייתא, אמר ליה (אילפא) הא מני (נו כשיטת מ"ן כשיטת ר' מאיר היא, דאמר: מצוה לקיים דברי המת, ודבר זה מפורש במשנה. ולפי שיטה זו מתפרשת הברייתא היטב, שאנו הולכים בכל מקרה אחרי כוונתו של הנפטר.

מאוד בפרנסתם, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא, ונקיים בנפשין "אפס כי לא יהיה בך אביון". אזלו אותבי תותי גודא רעיעא. הו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו, *שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידך: שבקינהו, דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא. רבי יוחנן שמע, אילפא לא שמע. אמר ליה: לא. אמר: מדשמעי אנו ואילפא לא שמע. שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא. אמר ליה רבי יוחנן: איהדר ואוקי בנפשאי "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ". רבי יוחנן הדר, אילפא לא הדר. עד דאתא אילפא — מליך רבי יוחנן. אמרו לו: אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר? — אזל תלא נפשיה באסקריא דספינתא, אמר: אי איכא דשאל לי במתניתא דרבי חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתניתין וטבענא. אתא ההוא סבא, תנא ליה: ה"האומר "תנו שקל לבני בשבת" והן ראויין לתת להם סלע — נותנין להם סלע. ואם אמר "אל תתנו להם אלא שקל" — אין נותנין להם אלא שקל. אם אמר "מתו ירשו אחרים תחתיהם" בין שאמר תנו, בין שאמר אל תתנו — אין נותנין להם אלא שקל. — אמר ליה: הא מני — רבי מאיר היא דאמר: מצוה לקיים דברי המת.

מנ דין נותנין להן כל הראוי להן, שהרי כל הממון שלהן הוא, ואין נו לאוזן אחרים כלום. אלא לאחר מיתתו, אם יש מוקף — יש להן, ואם לאו — לא יטלו. ומתוך שזוין אנו לקיים דבריו שירשו אחרים תחתיהם — אנו מקמזין את הממון, כדי שיהא שם מוקף.

מאוד בפרנסתם, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא, ונקיים בנפשין "אפס כי לא יהיה בך אביון". אזלו אותבי תותי גודא רעיעא. הו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו) הבה נשליך עליהם כותל זה ונהרגם) לפי שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידך (אמר לו המלאך האחר) שבקינהו (הנח להם) דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא (יש ביניהם אחד שהשעה עומדת לו) ויכוזא להצלחה רבה. ר' יוחנן שמע כל זה אילפא לא שמע. אמר ליה (אמר לו) ר' יוחנן לאילפא:

שמע מר מידי (האם שומע אדוני דבר?) אמר ליה: לא. אמר ר' יוחנן בלבו מדשמעי אנו ואילפא לא שמע (כיון שאני שמעתי ואילפא לא שמע) שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא (נמאן שלי עומדת השעה). אמר ליה ר' יוחנן: איהדר (אחזור) אני הכיתה, ואוקי בנפשאי (ואקיים בעצמי) מה שנאמר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (דברים טו, יא). ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר (ר' יוחנן חזר לבית המדרש אילפא לא חזר והלך למרחקים לעסקים, עד דאתא אילפא (עוד שבא אילפא) ממסעותיו מליך (מקל) כלומר נעשה רבי יוחנן ראש ישיבה, אז גם השתנה מצבו הכלכלי.

אמרו לו לאילפא: אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר (אם היה אדוני יושב ולומד ולא הולך לעסקים לא היה מולך נעשה ראש ישיבה?) אול תלא נפשיה באסקריא דספינתא (הלך ונתלה בתורן של ספינה) אמר כלשון זה: אי איכא דשאל לי במתניתא (אם יש אדם שישאל אותי מתוך הברייתא של) ר' חייא ור' אושעיא ולא פשטינא לה ממתניתין (ולא אפתור לו את הבעיה מתוך משנתנו) נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא

(נופל אני מתורן הספינה וטובע) שרצה להראות שגדול כוחו בתורה גם עכשיו, ולא בשל הפסקת לימודו לא עלה לגדולה. מסופר, אתא ההוא סבא (בא זקן אחר) תנא ליה (ושנה לו) ברייתא זו: אדם העומד למות האומר בצוואה: תנו שקל לבני בשבת (בכל שבוע) והן ראויין לפי צורכיהם לתת להם סלע (ארבעה דינרים) — נותנים להם סלע ששקל שאמר לא היה אלא הערכתו, ולא התכוון דווקא לסכום זה. ואם אמר: אל תתנו להם אלא שקל — אין נותנין להם אלא שקל ולא יותר. אם אמר: אם מתו בני ירשו אחרים תחתיהם הרי אז בין שאמר "תנו ובין שאמר "אל תתנו" שאפילו אמר שקל ולא אמר שקל בלבד — אין נותנין להם אלא שקל ולא יותר, משום שאז כרוך שהאב התכוון לתת לבניו רק קצבה מסוימת בלבד ולא יותר מזה, שהרי רוצה להוריש יתרת הממון לאחרים, ושאל הזקן מאילפא מה המקור במשנה להלכה זו שבברייתא, אמר ליה (אילפא) הא מני (נו כשיטת מ"ן כשיטת ר' מאיר היא, דאמר: מצוה לקיים דברי המת, ודבר זה מפורש במשנה. ולפי שיטה זו מתפרשת הברייתא היטב, שאנו הולכים בכל מקרה אחרי כוונתו של הנפטר.

מאוד בפרנסתם, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא, ונקיים בנפשין "אפס כי לא יהיה בך אביון". אזלו אותבי תותי גודא רעיעא. הו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו) הבה נשליך עליהם כותל זה ונהרגם) לפי שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידך (אמר לו המלאך האחר) שבקינהו (הנח להם) דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא (יש ביניהם אחד שהשעה עומדת לו) ויכוזא להצלחה רבה. ר' יוחנן שמע כל זה אילפא לא שמע. אמר ליה (אמר לו) ר' יוחנן לאילפא:

משום דנפיש בני מחזא — לאיכא עני טפי, וקא מיכלי קרנא. דחיקא להו — עניות. כי לא יהיה בך אביון — נך נעלמן. חיי העולם הבא — תורה. חיי שעה — עולם הזה, זה קמורה. קיימא ליה שעתא — עמיד להתגדל, ואין זמנו למות. שמע מינה — מדלנא שמעיה — איהדר חילא לתורתי. עד דאתא אילפא — ממקום שהלך שם לקמורה. מליך רבי יוחנן — מינוהו ראש ישיבה עליהן. מנהג הוא: מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו משלהן, ומעשירין אותו, כדלמרינן לגבי כהן גדול נסיפרא וזימא (י"ח, א): "והכהן הגדול מחזיו" — גדלוהו משל אחיו. אמרו לו — אנשי המקום לאילפא. אי אתיב מר וגריס — אם היית יושב ועוסק בתורה היינו ממליכין אותך כמו שעשיתו לרבי יוחנן. לאילפא היו גמיר טפי מרבי יוחנן. תלא נפשיה באסקריא — כלונס עץ ארוך מקוע בלג הספינה, שמניחין עליה מכסה, *ויולין בלעו. דשאל לי כו' — כלומר, אף על גב דעבדי עיסקא — גריסנא אנא טפי מיניה. דבי רבי חייא ודבי רבי אושעיא — דהוו מסדרי מתיבתא על פי רבינו הקדוש, שהיה רבם. ולא פשיטנא ליה ממתניתין — דלשכחנא משנה כוומיה דהיא נרייתא. תנא ליה — שנה לפניו, כלומר: נעא מיניה. האומר תנו שקל לבניי — מי שמח, והניח ממנו ניד איש נאמן, ואמר: תנו שקל, תני סלע, לבניי להולאה בשבוע. וראויין לתת להן סלע — שיש לו נכס הרבה, ואין מסתפקין לשבח בפחות מסלע. נותנין להם סלע — דאי הוה נדעמיה דלא למיתן להו אלא שקל — היה מצוה: אל תתנו להן אלא שקל, והאי דקאמר תנו להן שקל ולא אמר תנו סלע — משום דעבי לורויניהו, כדלמרינן בכתובות (ע, א): כדי לרזון נמשא ונמתן, כדי שיטרחו וילמדו דרך ארץ, וירויחו. אם מתו ירשו אחרים תחתיהן — אף על גב דלמר תנו שקל, ולא אמר אל תתנו אלא שקל — גלי נדעמיה דלא בעי למיתן להו אלא שקל בשבת, כי היכי דאי מתו — ירשו אחרים תחתיהן. אמר ליה — אילפא. הא מני — דקתני אף על גב דלא ספקי נצטרי מסלע לא יהנינן להו אלא שקל — רבי מאיר היא, דלמר נמסכת כתובות במתניתין (סע, ב): מצוה לקיים דברי המת. דאי לאו מצוה — מן הדין נותנין להן כל הראוי להן, שהרי כל הממון שלהן הוא, ואין נו לאוזן אחרים כלום. אלא לאחר מיתתו, אם יש מוקף — יש להן, ואם לאו — לא יטלו. ומתוך שזוין אנו לקיים דבריו שירשו אחרים תחתיהם — אנו מקמזין את הממון, כדי שיהא שם מוקף.

מאוד בפרנסתם, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא, ונקיים בנפשין "אפס כי לא יהיה בך אביון". אזלו אותבי תותי גודא רעיעא. הו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו, *שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידך: שבקינהו, דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא. רבי יוחנן שמע, אילפא לא שמע. אמר ליה: לא. אמר: מדשמעי אנו ואילפא לא שמע. שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא. אמר ליה רבי יוחנן: איהדר ואוקי בנפשאי "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ". רבי יוחנן הדר, אילפא לא הדר. עד דאתא אילפא — מליך רבי יוחנן. אמרו לו: אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר? — אזל תלא נפשיה באסקריא דספינתא, אמר: אי איכא דשאל לי במתניתא דרבי חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתניתין וטבענא. אתא ההוא סבא, תנא ליה: ה"האומר "תנו שקל לבני בשבת" והן ראויין לתת להם סלע — נותנין להם סלע. ואם אמר "אל תתנו להם אלא שקל" — אין נותנין להם אלא שקל. אם אמר "מתו ירשו אחרים תחתיהם" בין שאמר תנו, בין שאמר אל תתנו — אין נותנין להם אלא שקל. — אמר ליה: הא מני — רבי מאיר היא דאמר: מצוה לקיים דברי המת.

מנ דין נותנין להן כל הראוי להן, שהרי כל הממון שלהן הוא, ואין נו לאוזן אחרים כלום. אלא לאחר מיתתו, אם יש מוקף — יש להן, ואם לאו — לא יטלו. ומתוך שזוין אנו לקיים דבריו שירשו אחרים תחתיהם — אנו מקמזין את הממון, כדי שיהא שם מוקף.

מאוד בפרנסתם, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא, ונקיים בנפשין "אפס כי לא יהיה בך אביון". אזלו אותבי תותי גודא רעיעא. הו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו) הבה נשליך עליהם כותל זה ונהרגם) לפי שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידך (אמר לו המלאך האחר) שבקינהו (הנח להם) דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא (יש ביניהם אחד שהשעה עומדת לו) ויכוזא להצלחה רבה. ר' יוחנן שמע כל זה אילפא לא שמע. אמר ליה (אמר לו) ר' יוחנן לאילפא:

שמע מר מידי (האם שומע אדוני דבר?) אמר ליה: לא. אמר ר' יוחנן בלבו מדשמעי אנו ואילפא לא שמע (כיון שאני שמעתי ואילפא לא שמע) שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא (נמאן שלי עומדת השעה). אמר ליה ר' יוחנן: איהדר (אחזור) אני הכיתה, ואוקי בנפשאי (ואקיים בעצמי) מה שנאמר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (דברים טו, יא). ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר (ר' יוחנן חזר לבית המדרש אילפא לא חזר והלך למרחקים לעסקים, עד דאתא אילפא (עוד שבא אילפא) ממסעותיו מליך (מקל) כלומר נעשה רבי יוחנן ראש ישיבה, אז גם השתנה מצבו הכלכלי.

אמרו לו לאילפא: אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר (אם היה אדוני יושב ולומד ולא הולך לעסקים לא היה מולך נעשה ראש ישיבה?) אול תלא נפשיה באסקריא דספינתא (הלך ונתלה בתורן של ספינה) אמר כלשון זה: אי איכא דשאל לי במתניתא (אם יש אדם שישאל אותי מתוך הברייתא של) ר' חייא ור' אושעיא ולא פשטינא לה ממתניתין (ולא אפתור לו את הבעיה מתוך משנתנו) נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא

(נופל אני מתורן הספינה וטובע) שרצה להראות שגדול כוחו בתורה גם עכשיו, ולא בשל הפסקת לימודו לא עלה לגדולה. מסופר, אתא ההוא סבא (בא זקן אחר) תנא ליה (ושנה לו) ברייתא זו: אדם העומד למות האומר בצוואה: תנו שקל לבני בשבת (בכל שבוע) והן ראויין לפי צורכיהם לתת להם סלע (ארבעה דינרים) — נותנים להם סלע ששקל שאמר לא היה אלא הערכתו, ולא התכוון דווקא לסכום זה. ואם אמר: אל תתנו להם אלא שקל — אין נותנין להם אלא שקל ולא יותר. אם אמר: אם מתו בני ירשו אחרים תחתיהם הרי אז בין שאמר "תנו ובין שאמר "אל תתנו" שאפילו אמר שקל ולא אמר שקל בלבד — אין נותנין להם אלא שקל ולא יותר, משום שאז כרוך שהאב התכוון לתת לבניו רק קצבה מסוימת בלבד ולא יותר מזה, שהרי רוצה להוריש יתרת הממון לאחרים, ושאל הזקן מאילפא מה המקור במשנה להלכה זו שבברייתא, אמר ליה (אילפא) הא מני (נו כשיטת מ"ן כשיטת ר' מאיר היא, דאמר: מצוה לקיים דברי המת, ודבר זה מפורש במשנה. ולפי שיטה זו מתפרשת הברייתא היטב, שאנו הולכים בכל מקרה אחרי כוונתו של הנפטר.

מאוד בפרנסתם, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא, ונקיים בנפשין "אפס כי לא יהיה בך אביון". אזלו אותבי תותי גודא רעיעא. הו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו) הבה נשליך עליהם כותל זה ונהרגם) לפי שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידך (אמר לו המלאך האחר) שבקינהו (הנח להם) דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא (יש ביניהם אחד שהשעה עומדת לו) ויכוזא להצלחה רבה. ר' יוחנן שמע כל זה אילפא לא שמע. אמר ליה (אמר לו) ר' יוחנן לאילפא:

שמע מר מידי (האם שומע אדוני דבר?) אמר ליה: לא. אמר ר' יוחנן בלבו מדשמעי אנו ואילפא לא שמע (כיון שאני שמעתי ואילפא לא שמע) שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא (נמאן שלי עומדת השעה). אמר ליה ר' יוחנן: איהדר (אחזור) אני הכיתה, ואוקי בנפשאי (ואקיים בעצמי) מה שנאמר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (דברים טו, יא). ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר (ר' יוחנן חזר לבית המדרש אילפא לא חזר והלך למרחקים לעסקים, עד דאתא אילפא (עוד שבא אילפא) ממסעותיו מליך (מקל) כלומר נעשה רבי יוחנן ראש ישיבה, אז גם השתנה מצבו הכלכלי.

אמרו לו לאילפא: אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר (אם היה אדוני יושב ולומד ולא הולך לעסקים לא היה מולך נעשה ראש ישיבה?) אול תלא נפשיה באסקריא דספינתא (הלך ונתלה בתורן של ספינה) אמר כלשון זה: אי איכא דשאל לי במתניתא (אם יש אדם שישאל אותי מתוך הברייתא של) ר' חייא ור' אושעיא ולא פשטינא לה ממתניתין (ולא אפתור לו את הבעיה מתוך משנתנו) נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא

(נופל אני מתורן הספינה וטובע) שרצה להראות שגדול כוחו בתורה גם עכשיו, ולא בשל הפסקת לימודו לא עלה לגדולה. מסופר, אתא ההוא סבא (בא זקן אחר) תנא ליה (ושנה לו) ברייתא זו: אדם העומד למות האומר בצוואה: תנו שקל לבני בשבת (בכל שבוע) והן ראויין לפי צורכיהם לתת להם סלע (ארבעה דינרים) — נותנים להם סלע ששקל שאמר לא היה אלא הערכתו, ולא התכוון דווקא לסכום זה. ואם אמר: אל תתנו להם אלא שקל — אין נותנין להם אלא שקל ולא יותר. אם אמר: אם מתו בני ירשו אחרים תחתיהם הרי אז בין שאמר "תנו ובין שאמר "אל תתנו" שאפילו אמר שקל ולא אמר שקל בלבד — אין נותנין להם אלא שקל ולא יותר, משום שאז כרוך שהאב התכוון לתת לבניו רק קצבה מסוימת בלבד ולא יותר מזה, שהרי רוצה להוריש יתרת הממון לאחרים, ושאל הזקן מאילפא מה המקור במשנה להלכה זו שבברייתא, אמר ליה (אילפא) הא מני (נו כשיטת מ"ן כשיטת ר' מאיר היא, דאמר: מצוה לקיים דברי המת, ודבר זה מפורש במשנה. ולפי שיטה זו מתפרשת הברייתא היטב, שאנו הולכים בכל מקרה אחרי כוונתו של הנפטר.

מאוד בפרנסתם, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא, ונקיים בנפשין "אפס כי לא יהיה בך אביון". אזלו אותבי תותי גודא רעיעא. הו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו) הבה נשליך עליהם כותל זה ונהרגם) לפי שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידך (אמר לו המלאך האחר) שבקינהו (הנח להם) דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא (יש ביניהם אחד שהשעה עומדת לו) ויכוזא להצלחה רבה. ר' יוחנן שמע כל זה אילפא לא שמע. אמר ליה (אמר לו) ר' יוחנן לאילפא:

שמע מר מידי (האם שומע אדוני דבר?) אמר ליה: לא. אמר ר' יוחנן בלבו מדשמעי אנו ואילפא לא שמע (כיון שאני שמעתי ואילפא לא שמע) שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא (נמאן שלי עומדת השעה). אמר ליה ר' יוחנן: איהדר (אחזור) אני הכיתה, ואוקי בנפשאי (ואקיים בעצמי) מה שנאמר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (דברים טו, יא). ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר (ר' יוחנן חזר לבית המדרש אילפא לא חזר והלך למרחקים לעסקים, עד דאתא אילפא (עוד שבא אילפא) ממסעותיו מליך (מקל) כלומר נעשה רבי יוחנן ראש ישיבה, אז גם השתנה מצבו הכלכלי.

אמרו לו לאילפא: אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר (אם היה אדוני יושב ולומד ולא הולך לעסקים לא היה מולך נעשה ראש ישיבה?) אול תלא נפשיה באסקריא דספינתא (הלך ונתלה בתורן של ספינה) אמר כלשון זה: אי איכא דשאל לי במתניתא (אם יש אדם שישאל אותי מתוך הברייתא של) ר' חייא ור' אושעיא ולא פשטינא לה ממתניתין (ולא אפתור לו את הבעיה מתוך משנתנו) נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא

תוספות

אמרו ליה לאילפא אי יתיב מר לא הוה מליך מר — פירוש: כלומר לא היית מולך לראש ישיבה. ויש מפרשים: בניחותא, דמר קאי אמר רבי יוחנן, כלומר: אי יתיב מר — לא הוה מליך רבי יוחנן.

הזקן מאילפא מה המקור במשנה להלכה זו שבברייתא, אמר ליה (אילפא) הא מני (נו כשיטת מ"ן כשיטת ר' מאיר היא, דאמר: מצוה לקיים דברי המת, ודבר זה מפורש במשנה. ולפי שיטה זו מתפרשת הברייתא היטב, שאנו הולכים בכל מקרה אחרי כוונתו של הנפטר.

מאוד בפרנסתם, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא, ונקיים בנפשין "אפס כי לא יהיה בך אביון". אזלו אותבי תותי גודא רעיעא. הו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו) הבה נשליך עליהם כותל זה ונהרגם) לפי שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידך (אמר לו המלאך האחר) שבקינהו (הנח להם) דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא (יש ביניהם אחד שהשעה עומדת לו) ויכוזא להצלחה רבה. ר' יוחנן שמע כל זה אילפא לא שמע. אמר ליה (אמר לו) ר' יוחנן לאילפא:

שמע מר מידי (האם שומע אדוני דבר?) אמר ליה: לא. אמר ר' יוחנן בלבו מדשמעי אנו ואילפא לא שמע (כיון שאני שמעתי ואילפא לא שמע) שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא (נמאן שלי עומדת השעה). אמר ליה ר' יוחנן: איהדר (אחזור) אני הכיתה, ואוקי בנפשאי (ואקיים בעצמי) מה שנאמר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (דברים טו, יא). ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר (ר' יוחנן חזר לבית המדרש אילפא לא חזר והלך למרחקים לעסקים, עד דאתא אילפא (עוד שבא אילפא) ממסעותיו מליך (מקל) כלומר נעשה רבי יוחנן ראש ישיבה, אז גם השתנה מצבו הכלכלי.

אמרו לו לאילפא: אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר (אם היה אדוני יושב ולומד ולא הולך לעסקים לא היה מולך נעשה ראש ישיבה?) אול תלא נפשיה באסקריא דספינתא (הלך ונתלה בתורן של ספינה) אמר כלשון זה: אי איכא דשאל לי במתניתא (אם יש אדם שישאל אותי מתוך הברייתא של) ר' חייא ור' אושעיא ולא פשטינא לה ממתניתין (ולא אפתור לו את הבעיה מתוך משנתנו) נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא

(נופל אני מתורן הספינה וטובע) שרצה להראות שגדול כוחו בתורה גם עכשיו, ולא בשל הפסקת לימודו לא עלה לגדולה. מסופר, אתא ההוא סבא (בא זקן אחר) תנא ליה (ושנה לו) ברייתא זו: אדם העומד למות האומר בצוואה: תנו שקל לבני בשבת (בכל שבוע) והן ראויין לפי צורכיהם לתת להם סלע (ארבעה דינרים) — נותנים להם סלע ששקל שאמר לא היה אלא הערכתו, ולא התכוון דווקא לסכום זה. ואם אמר: אל תתנו להם אלא שקל — אין נותנין להם אלא שקל ולא יותר. אם אמר: אם מתו בני ירשו אחרים תחתיהם הרי אז בין שאמר "תנו ובין שאמר "אל תתנו" שאפילו אמר שקל ולא אמר שקל בלבד — אין נותנין להם אלא שקל ולא יותר, משום שאז כרוך שהאב התכוון לתת לבניו רק קצבה מסוימת בלבד ולא יותר מזה, שהרי רוצה להוריש יתרת הממון לאחרים, ושאל הזקן מאילפא מה המקור במשנה להלכה זו שבברייתא, אמר ליה (אילפא) הא מני (נו כשיטת מ"ן כשיטת ר' מאיר היא, דאמר: מצוה לקיים דברי המת, ודבר זה מפורש במשנה. ולפי שיטה זו מתפרשת הברייתא היטב, שאנו הולכים בכל מקרה אחרי כוונתו של הנפטר.

מסורת הש"ס

- א. ב"ק כד. א. ב"ב כח. ב.
- ג. מכלתא יתרו ג. מכלתא דרשב"י עמי צז. ילקוט תורה רפא. שם שצח. שם תרצו (כל המאמר).
- ג. מנחות צה. א. ירושלמי יומא פ"ד ה"ז.
- ד. ר' ירושלמי תענית פ"ג ה"ד.

גרסות

גזר רב נחמן בר רב חסדא תעניתא כתיב: סבר רב נחמן בר רב חסדא למגזר תעניתא. ליתי לגבן כתיב: להכא. אדם מכבד בכתיב: גס. הוא מכבד. ניקוס אגלגבי מר כתיב: איתי אנא לגבי מר ובכתיב: איקוס אנא ואיוול גבי מר. סברו מיניה ויש: סבור מינה ונס סבור למימר. דרב דנפישו כתיב: דרב. דמחמת תנורא ומשיילי כתיב: דמחמא תנורא ומשיילא.

לשון

מרא מקור המלה בלטינית marra - מעדר.

החיים

דרוקרת מקומה פדרוקרת אינו ידוע לנו בבירור. יש סבורים כי היא העיר Darucarra, שעל חרבותיה נבנתה בימי הערבים העיר נאסט. נראה כי כמה חכמים חשובים חיו בעיר זו או בכפרים הסמוכים לה, שכן אנו מוצאים בה את רב הונא, רב נחמן בר יצחק ועוד.

ביום אחד או בארבעה ימים - אין זה דבר. ובכיוור לחמיהה מדוע מותם של רבים ביום אחד אינו סימן לדבר. מסופר שהעיר דרוקרת עיר המוציאה חמש מאות רגלי הוד (היתה) ויצאו ממנה שלשה מתים ביום אחד, גזר רב נחמן בר רב חסדא תעניתא (תענית) משום דבר. סבור אתה - כדעת ר' מאיר במחלוקת לגבי שור המועד. (שאם נגח השור שלשה ימים בזה אחר זה - הוא נעשה מועד). שאמר שם ר' מאיר, שאם נגח שלש פעמים ביום אחד - כל שכן שהוא מועד, וטעמו: ריחק נגיחותיו יום אחר יום - חייב כמועד, אם קירב נגיחותיו והיו כולן באותו יום לא כל שכן? ! אולם אין נוהג אתה כדעת יחיד. וכשם ששיטה זו נדחתה במקומה, כך צריך שלא לקבלה לענין המגפה. כיון ששמע זאת אמר ליה (לר' רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק: ליקום מר ליתי לגבן ניבוא אדוני אלינו) שיהא ראש במקומנו, שהרי אנו רואים שאנו זקוקים לתורתו. אמר ליה: תנינא (נשינו) כבר בכרייתא. רבי יוסי אומר: לא מקומו של אדם מכבדו, אלא האדם מצינו בהר סיני, שכל זמן שהשכינה היתה שרויה עליו אמרה תורה "גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא" (שמות לד, ג) נסתלקה שכינה ממנו - אמרה תורה "במשך היבל המה יעלו בהר" (שם יט, ג) משמע שאין הקדושה תלויה במקום אלא בהשראת השכינה בו, וכן מצינו באהל מועד שבמדבר, שכל זמן שהוא נטוי ועומד אמרה תורה "וישלחו מן המתנה כל צרוע וכל זב" (במדבר ה, ב). הוגללו הפרוכת בזמן שנסע המתנה - הותרו הזבין והמצורעים ליכנס שם, למקום שעמד בו קודם המשכן. משמע לא המקום מקודש אלא השכינה שבו. ואם כן, מה לו ללכת למקום אחר כדי לנחול שם כבוד, אמר ליה: אי הכי ניקום אנא לגבי מר נאם כן אבוא אני אל אדונין ללמוד תורה ממנו. אמר ליה רב נחמן בר יצחק: אם כן מוטב יבא מנה בן פרס כלומר אני שאני תלמיד חכם בנו של אדם פשוט שהוא כפרס (כחצי מנה) אצל מנה בן מנה כמוך. כי אתה בנו של אדם גדול, של רב חסדא. ואל יבא מנה בן מנה אצל מנה בן פרס.

בְּיוֹם אֶחָד או בְּאַרְבַּעַת יָמִים - אֵין זֶה דְּבַר. דְּרוֹקְרַת עִיר הַמוֹצִיָּאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלֵי הָהָא, וַיֵּצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בְּיוֹם אֶחָד, גְּזַר רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא תַעֲנִיתָא. אָמַר רַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: כִּמְאֵן (כִּמְיָן) כְּרַבֵּי מְאִיר, דְּאָמַר: * רִיחַק נְגִיחוֹתָיו - חֲתִיב, קִירַב נְגִיחוֹתָיו - לֹא כָּל שְׁפָן? ! אָמַר לִיה רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא לְרַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: לִיקוּם מָר לִיתִי לְגַבְיָן! - אָמַר לִיה: תְּנִינָא, כְּרַבֵּי יוֹסִי אוֹמַר: לֹא מְקוּמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֲלָא אָדָם מְכַבְּד אֶת מְקוּמוֹ. שְׁפָן מְצִינוּ בְּהַר סִינַי שְׁכָל זְמַן שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עָלָיו - אֲמָרָה תּוֹרָה "גַּם הַצֹּאן וְהַבְּקָר אֵל יִרְעוּ אֶל מוֹל הַהָר הַהוּא", נִסְתַּלְקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ - אֲמָרָה תּוֹרָה "בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הַמָּה יַעֲלוּ בְּהַר". וְכֵן מְצִינוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד שֶׁבְּמִדְבָּר, שְׁכָל זְמַן שֶׁהוּא נְטוּי אֲמָרָה תּוֹרָה "וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צְרוּעַ". הַהוֹגְלָלוּ הַפְּרוֹכֶת - הוֹתֵרוּ זְבִין וְהַמְצוֹרְעִים לִיכְנֹס שָׁם. אָמַר לִיה: אֵי הָכִי - נִיקוּם אֲנָא לְגַבֵּי מָר. - אָמַר לִיה: מוֹטֵב יָבֵא מְנָה בֶּן פָּרְס אֲצֵל מְנָה בֶּן מְנָה, וְאֵל יָבֵא מְנָה בֶּן מְנָה אֲצֵל מְנָה בֶּן פָּרְס.

ביום אחד או בארבעה ימים - אין זה דבר - לאקראי נעלמה הוא. הכי גרסינן: עיר גדולה המוציאה אלף וחמש מאות רגלי יצאו הימנה תשעה מתים וכו' אלף וחמש מאות איש דהיינו פי שלשה זעיר קטנה. כפר עכו דרוקרת - נוסח אחר: דיוקרא, עיר ששמה יו"ד, והיא קטנה, על שם שיו"ד קטנה באותיות. הכי גרסינן: יצאו הימנה שלשה מתים בשלשה ימים. ריחק נגיחותיו - צפור מועד קאי, נבנא קמא, פפרק "כילד הרגל מועדת" (כד, א) אי זהו חס ולי זהו מועד? כל שהעידו זו שלשה ימים - דברי ר' יהודה. ר' מאיר אומר: כל שהעידו זו שלש פעמים ציוס אחד. רבי יהודה סבר: כתיב "אף נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום", מתמול - תרי, שלשום - תלת, הרי שלשה ימים. ורבי מאיר סבר: ריחק נגיחותיו, כשנגח בשלשה ימים זה אחר זה - חייב, קירב נגיחותיו שנגח שלש פעמים - ציוס אחד לא כל שכן? ליקום מר להכא - דרב נחמן צר יחק הוה יתיב צין גברי דלא חשיבי כולי הא, וקאמר ליה רב נחמן צר רב חסדא ליקום מר מהתם ולימי לימיב גבאי. תנינא = תני אנא, שונה אני דריימא ו: רבי יוסי אומר כו'. לא מקומו של אדם מכבדו - ואם אלך ואשג שם - אין המקום מכבדני. גם הצאן והבקר אל ירעו - דמשום שכינה היה הר סיני מכוזב ומקודש. אל מול ההר ההוא - מדכתיב "ההוא" משמע: כל זמן שהוא בגדולתו, שהשכינה עליו. נסתלקה השכינה נשמוך היוכל וגו'. ואף על גב דהאי קלא בלוחות הראשונות כתיב - לא נסתלקה שכינה עד לוחות האחרונות שניתנו ציוס הכפורים. וגם כל ימות החורף שעסקו נמלכת המשכן שהמה שכינה בה, ומשם ניתנו כל המצוות בקולי קולות ולפידים ציוס קבלת עשרת הדברות, עד אחד בניסן שהוקם המשכן. ונסעה וזוה שכינה מן ההר וישבה לה על הכפורת, ושם באהל מועד נשנית התורה כללותיה ופרטותיה. ועל אותה שעה היה ממיר להם בלוחות הראשונות לעלות. כדאמרין במסכת צ"ה (ה, א): כל דבר שנמנין - לרין מנין אחר להמירו. ונראש קוטרס רומי אמה מוצא תשובת רבים נכך. במשך היובל - נסיוס השופר, כשסתלק השכינה. דרך הוא להאריך ולמשוך התקיעה צעמט סיוס. הוגללו הפרוכת - שהיו נגללין צעמט נסיעתן היו נוסעין כולן, ונאין זנים ומלורעים ונכנסין במחנה. פרס - חצי מנה, ולשון פרוסה. כמו פרס פריסת מלכותך (דניאל ה). שאביו של רב נחמן צר רב חסדא גדול מילחך אביו של רב נחמן, מדמיתקרי צר רב חסדא ואידך רב נחמן צר יחק, מכלל שלא נסמן. דברתא = דבר. בשיבבותיה = נשכונתו. איתחזי להו בחילמא - להנך אינשי דקצרי משום זכותיה דרב הוא. הא זוטרי ליה לרב - נס זה קטן הוא לפי גדולת רב. מרא = *פושיי"ר נלעו. זבילי = *פלי"א נלעו. לקבורה - ומשום זכותיה דקצורה מדדו צו מדה כנגד מדה. ומשיילא לשיבבותיה - ומשאלתו לשכנותיה לאחר שהסיקוה משלה, לפיכך נמדדת השכר צה נמדה.

בְּיוֹם אֶחָד או בְּאַרְבַּעַת יָמִים - אֵין זֶה דְּבַר. דְּרוֹקְרַת עִיר הַמוֹצִיָּאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלֵי הָהָא, וַיֵּצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בְּיוֹם אֶחָד, גְּזַר רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא תַעֲנִיתָא. אָמַר רַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: כִּמְאֵן (כִּמְיָן) כְּרַבֵּי מְאִיר, דְּאָמַר: * רִיחַק נְגִיחוֹתָיו - חֲתִיב, קִירַב נְגִיחוֹתָיו - לֹא כָּל שְׁפָן? ! אָמַר לִיה רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא לְרַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: לִיקוּם מָר לִיתִי לְגַבְיָן! - אָמַר לִיה: תְּנִינָא, כְּרַבֵּי יוֹסִי אוֹמַר: לֹא מְקוּמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֲלָא אָדָם מְכַבְּד אֶת מְקוּמוֹ. שְׁפָן מְצִינוּ בְּהַר סִינַי שְׁכָל זְמַן שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עָלָיו - אֲמָרָה תּוֹרָה "גַּם הַצֹּאן וְהַבְּקָר אֵל יִרְעוּ אֶל מוֹל הַהָר הַהוּא", נִסְתַּלְקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ - אֲמָרָה תּוֹרָה "בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הַמָּה יַעֲלוּ בְּהַר". וְכֵן מְצִינוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד שֶׁבְּמִדְבָּר, שְׁכָל זְמַן שֶׁהוּא נְטוּי אֲמָרָה תּוֹרָה "וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צְרוּעַ". הַהוֹגְלָלוּ הַפְּרוֹכֶת - הוֹתֵרוּ זְבִין וְהַמְצוֹרְעִים לִיכְנֹס שָׁם. אָמַר לִיה: אֵי הָכִי - נִיקוּם אֲנָא לְגַבֵּי מָר. - אָמַר לִיה: מוֹטֵב יָבֵא מְנָה בֶּן פָּרְס אֲצֵל מְנָה בֶּן מְנָה, וְאֵל יָבֵא מְנָה בֶּן מְנָה אֲצֵל מְנָה בֶּן פָּרְס.

בְּיוֹם אֶחָד או בְּאַרְבַּעַת יָמִים - אֵין זֶה דְּבַר. דְּרוֹקְרַת עִיר הַמוֹצִיָּאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלֵי הָהָא, וַיֵּצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בְּיוֹם אֶחָד, גְּזַר רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא תַעֲנִיתָא. אָמַר רַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: כִּמְאֵן (כִּמְיָן) כְּרַבֵּי מְאִיר, דְּאָמַר: * רִיחַק נְגִיחוֹתָיו - חֲתִיב, קִירַב נְגִיחוֹתָיו - לֹא כָּל שְׁפָן? ! אָמַר לִיה רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא לְרַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: לִיקוּם מָר לִיתִי לְגַבְיָן! - אָמַר לִיה: תְּנִינָא, כְּרַבֵּי יוֹסִי אוֹמַר: לֹא מְקוּמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֲלָא אָדָם מְכַבְּד אֶת מְקוּמוֹ. שְׁפָן מְצִינוּ בְּהַר סִינַי שְׁכָל זְמַן שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עָלָיו - אֲמָרָה תּוֹרָה "גַּם הַצֹּאן וְהַבְּקָר אֵל יִרְעוּ אֶל מוֹל הַהָר הַהוּא", נִסְתַּלְקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ - אֲמָרָה תּוֹרָה "בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הַמָּה יַעֲלוּ בְּהַר". וְכֵן מְצִינוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד שֶׁבְּמִדְבָּר, שְׁכָל זְמַן שֶׁהוּא נְטוּי וְעוֹמֵד אֲמָרָה תּוֹרָה "וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צְרוּעַ וְכָל זָב" (בְּמִדְבָּר ה, ב). הַהוֹגְלָלוּ הַפְּרוֹכֶת בּוֹזֵמֵן שֶׁנִּסְעָה הַמַּחֲנֶה - הוֹתֵרוּ הַזְּבִין וְהַמְצוֹרְעִים לִיכְנֹס שָׁם, לְמִקוּם שֶׁעָמַד בּוֹ קוֹדֵם הַמִּשְׁכָּן. מִשְׁמַע לֹא הַמְקוּם מְקוֹדֵשׁ אֲלָא הַשְּׁכִינָה שְׁבוּ. וְאִם כֵּן, מַה לוֹ לִלְכֹת לְמִקוּם אַחֵר כְּדִי לִנְחֹל שָׁם כְּבוֹד, אָמַר לִיה: אֵי הָכִי נִיקוּם אֲנָא לְגַבֵּי מָר נִאֵם כֵּן אַבּוּא אֲנִי אֵל אֲדוֹנִין לְלַמּוֹד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ. אָמַר לִיה רַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: אִם כֵּן מוֹטֵב יָבֵא מִנָּה בֶּן פָּרְס כְּלוּמַר אֲנִי שְׂאֵנִי תַלְמִיד חֲכָם בְּנוֹ שֶׁל אָדָם פְּשוּט שֶׁהוּא כְּפָרְס (כְּחֻצֵי מְנָה) אֲצֵל מְנָה בֶּן מְנָה כְּמוֹךְ. כִּי אַתָּה בְּנוֹ שֶׁל אָדָם גְּדוֹל, שֶׁל רַב חֲסֵדָא. וְאֵל יָבֵא מְנָה בֶּן מְנָה אֲצֵל מְנָה בֶּן פָּרְס.

בְּיוֹם אֶחָד או בְּאַרְבַּעַת יָמִים - אֵין זֶה דְּבַר. דְּרוֹקְרַת עִיר הַמוֹצִיָּאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלֵי הָהָא, וַיֵּצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בְּיוֹם אֶחָד, גְּזַר רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא תַעֲנִיתָא. אָמַר רַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: כִּמְאֵן (כִּמְיָן) כְּרַבֵּי מְאִיר, דְּאָמַר: * רִיחַק נְגִיחוֹתָיו - חֲתִיב, קִירַב נְגִיחוֹתָיו - לֹא כָּל שְׁפָן? ! אָמַר לִיה רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא לְרַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: לִיקוּם מָר לִיתִי לְגַבְיָן! - אָמַר לִיה: תְּנִינָא, כְּרַבֵּי יוֹסִי אוֹמַר: לֹא מְקוּמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֲלָא אָדָם מְכַבְּד אֶת מְקוּמוֹ. שְׁפָן מְצִינוּ בְּהַר סִינַי שְׁכָל זְמַן שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עָלָיו - אֲמָרָה תּוֹרָה "גַּם הַצֹּאן וְהַבְּקָר אֵל יִרְעוּ אֶל מוֹל הַהָר הַהוּא", נִסְתַּלְקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ - אֲמָרָה תּוֹרָה "בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הַמָּה יַעֲלוּ בְּהַר". וְכֵן מְצִינוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד שֶׁבְּמִדְבָּר, שְׁכָל זְמַן שֶׁהוּא נְטוּי וְעוֹמֵד אֲמָרָה תּוֹרָה "וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צְרוּעַ וְכָל זָב" (בְּמִדְבָּר ה, ב). הַהוֹגְלָלוּ הַפְּרוֹכֶת בּוֹזֵמֵן שֶׁנִּסְעָה הַמַּחֲנֶה - הוֹתֵרוּ הַזְּבִין וְהַמְצוֹרְעִים לִיכְנֹס שָׁם, לְמִקוּם שֶׁעָמַד בּוֹ קוֹדֵם הַמִּשְׁכָּן. מִשְׁמַע לֹא הַמְקוּם מְקוֹדֵשׁ אֲלָא הַשְּׁכִינָה שְׁבוּ. וְאִם כֵּן, מַה לוֹ לִלְכֹת לְמִקוּם אַחֵר כְּדִי לִנְחֹל שָׁם כְּבוֹד, אָמַר לִיה: אֵי הָכִי נִיקוּם אֲנָא לְגַבֵּי מָר נִאֵם כֵּן אַבּוּא אֲנִי אֵל אֲדוֹנִין לְלַמּוֹד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ. אָמַר לִיה רַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: אִם כֵּן מוֹטֵב יָבֵא מִנָּה בֶּן פָּרְס כְּלוּמַר אֲנִי שְׂאֵנִי תַלְמִיד חֲכָם בְּנוֹ שֶׁל אָדָם פְּשוּט שֶׁהוּא כְּפָרְס (כְּחֻצֵי מְנָה) אֲצֵל מְנָה בֶּן מְנָה כְּמוֹךְ. כִּי אַתָּה בְּנוֹ שֶׁל אָדָם גְּדוֹל, שֶׁל רַב חֲסֵדָא. וְאֵל יָבֵא מְנָה בֶּן מְנָה אֲצֵל מְנָה בֶּן פָּרְס.

בְּיוֹם אֶחָד או בְּאַרְבַּעַת יָמִים - אֵין זֶה דְּבַר. דְּרוֹקְרַת עִיר הַמוֹצִיָּאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלֵי הָהָא, וַיֵּצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בְּיוֹם אֶחָד, גְּזַר רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא תַעֲנִיתָא. אָמַר רַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: כִּמְאֵן (כִּמְיָן) כְּרַבֵּי מְאִיר, דְּאָמַר: * רִיחַק נְגִיחוֹתָיו - חֲתִיב, קִירַב נְגִיחוֹתָיו - לֹא כָּל שְׁפָן? ! אָמַר לִיה רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא לְרַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: לִיקוּם מָר לִיתִי לְגַבְיָן! - אָמַר לִיה: תְּנִינָא, כְּרַבֵּי יוֹסִי אוֹמַר: לֹא מְקוּמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֲלָא אָדָם מְכַבְּד אֶת מְקוּמוֹ. שְׁפָן מְצִינוּ בְּהַר סִינַי שְׁכָל זְמַן שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עָלָיו - אֲמָרָה תּוֹרָה "גַּם הַצֹּאן וְהַבְּקָר אֵל יִרְעוּ אֶל מוֹל הַהָר הַהוּא", נִסְתַּלְקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ - אֲמָרָה תּוֹרָה "בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הַמָּה יַעֲלוּ בְּהַר". וְכֵן מְצִינוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד שֶׁבְּמִדְבָּר, שְׁכָל זְמַן שֶׁהוּא נְטוּי וְעוֹמֵד אֲמָרָה תּוֹרָה "וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צְרוּעַ וְכָל זָב" (בְּמִדְבָּר ה, ב). הַהוֹגְלָלוּ הַפְּרוֹכֶת בּוֹזֵמֵן שֶׁנִּסְעָה הַמַּחֲנֶה - הוֹתֵרוּ הַזְּבִין וְהַמְצוֹרְעִים לִיכְנֹס שָׁם, לְמִקוּם שֶׁעָמַד בּוֹ קוֹדֵם הַמִּשְׁכָּן. מִשְׁמַע לֹא הַמְקוּם מְקוֹדֵשׁ אֲלָא הַשְּׁכִינָה שְׁבוּ. וְאִם כֵּן, מַה לוֹ לִלְכֹת לְמִקוּם אַחֵר כְּדִי לִנְחֹל שָׁם כְּבוֹד, אָמַר לִיה: אֵי הָכִי נִיקוּם אֲנָא לְגַבֵּי מָר נִאֵם כֵּן אַבּוּא אֲנִי אֵל אֲדוֹנִין לְלַמּוֹד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ. אָמַר לִיה רַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: אִם כֵּן מוֹטֵב יָבֵא מִנָּה בֶּן פָּרְס כְּלוּמַר אֲנִי שְׂאֵנִי תַלְמִיד חֲכָם בְּנוֹ שֶׁל אָדָם פְּשוּט שֶׁהוּא כְּפָרְס (כְּחֻצֵי מְנָה) אֲצֵל מְנָה בֶּן מְנָה כְּמוֹךְ. כִּי אַתָּה בְּנוֹ שֶׁל אָדָם גְּדוֹל, שֶׁל רַב חֲסֵדָא. וְאֵל יָבֵא מְנָה בֶּן מְנָה אֲצֵל מְנָה בֶּן פָּרְס.

תוספות

יבא מנה בן פרס - כלומר: מוטב שיבא גדול בן הדיוט. דפרס לא הוה אלא חצי מנה, ואל יבא מנה בן מנה דהיינו רב חסדא דהיה מנה, כלומר שהיה חשוב. ופרס היינו יצחק אביו דרב נחמן, דלא מיקרי רב יצחק.

שודאי היה רב חסדא גדול בתורה, תמה שיקרא רב נחמן בר יצחק לעצמו "מנה בן פרס". והיה שפירש שלא לענין חכמה נאמר הדבר אלא לענין גדולה ועושר (ריעביץ). האי זוטרא ליה לרב / הסבירו כי כיון שעל ידי מעשה נס מתמעטות זכויותיו של אדם, לכן נאמר כי נס זה לא בזכות רב אירע (ר' במהרש"א). וראה בשפ"א שפירש בדרך אחרת.

בְּיוֹם אֶחָד או בְּאַרְבַּעַת יָמִים - אֵין זֶה דְּבַר. דְּרוֹקְרַת עִיר הַמוֹצִיָּאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלֵי הָהָא, וַיֵּצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בְּיוֹם אֶחָד, גְּזַר רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא תַעֲנִיתָא. אָמַר רַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: כִּמְאֵן (כִּמְיָן) כְּרַבֵּי מְאִיר, דְּאָמַר: * רִיחַק נְגִיחוֹתָיו - חֲתִיב, קִירַב נְגִיחוֹתָיו - לֹא כָּל שְׁפָן? ! אָמַר לִיה רַב נַחְמָן בְּרַב חֲסֵדָא לְרַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: לִיקוּם מָר לִיתִי לְגַבְיָן! - אָמַר לִיה: תְּנִינָא, כְּרַבֵּי יוֹסִי אוֹמַר: לֹא מְקוּמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֲלָא אָדָם מְכַבְּד אֶת מְקוּמוֹ. שְׁפָן מְצִינוּ בְּהַר סִינַי שְׁכָל זְמַן שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עָלָיו - אֲמָרָה תּוֹרָה "גַּם הַצֹּאן וְהַבְּקָר אֵל יִרְעוּ אֶל מוֹל הַהָר הַהוּא", נִסְתַּלְקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ - אֲמָרָה תּוֹרָה "בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הַמָּה יַעֲלוּ בְּהַר". וְכֵן מְצִינוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד שֶׁבְּמִדְבָּר, שְׁכָל זְמַן שֶׁהוּא נְטוּי וְעוֹמֵד אֲמָרָה תּוֹרָה "וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צְרוּעַ וְכָל זָב" (בְּמִדְבָּר ה, ב). הַהוֹגְלָלוּ הַפְּרוֹכֶת בּוֹזֵמֵן שֶׁנִּסְעָה הַמַּחֲנֶה - הוֹתֵרוּ הַזְּבִין וְהַמְצוֹרְעִים לִיכְנֹס שָׁם, לְמִקוּם שֶׁעָמַד בּוֹ קוֹדֵם הַמִּשְׁכָּן. מִשְׁמַע לֹא הַמְקוּם מְקוֹדֵשׁ אֲלָא הַשְּׁכִינָה שְׁבוּ. וְאִם כֵּן, מַה לוֹ לִלְכֹת לְמִקוּם אַחֵר כְּדִי לִנְחֹל שָׁם כְּבוֹד, אָמַר לִיה: אֵי הָכִי נִיקוּם אֲנָא לְגַבֵּי מָר נִאֵם כֵּן אַבּוּא אֲנִי אֵל אֲדוֹנִין לְלַמּוֹד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ. אָמַר לִיה רַב נַחְמָן בְּרַב יְצַחְקָא: אִם כֵּן מוֹטֵב יָבֵא מִנָּה בֶּ

קמצא = ארצה שמלה את התנועה. לא קא מפסדא — לא נעין למיגור תעניתא. זורא אייתו בהדיהו — נתמיה: וכי לידה הניאו עמס שלא יפסידו את התנועה? מעייהו — בני מעין שלהן. שאין להן כנס הפנימי כשאר נהמה, וסימן רע הוא. בי חוזאי — מקום נמלכות נבל. גזר תעניתא — נעירו. הא מרחק — ואין לחוש שמה יבא עד כאן. אמר להו וכי מעברא פסיק להו — וכי מעברות ושאר ממילות מפסיקין לפני הדבר שלא יבא? שפחה לא כל שכן — ויש לחוש שמה ישמח עד כאן. הא שפחה ושפחה — שמי עיירות של חוזה לארץ, כגון בני חוזאי ונהרדעא לתמיה דשמואל. שיירתא — דלולי מני חוזאי לנהרדעא. דלוי — מתלוה ונא עמהן. שלמא מרקיעא — נח קול אומרת לו: שלום עליך. אבא אומנא = מקו דס. כי הוה עביד מילתא — כשהיה מקו דס לבני ארס. ודנשים לחודיהו — לנניעומא. דאית ביה קרנא = *וינטו"א, שהיה מקוע בו הקנן שהוא מקו בו, ולנשים הוי מלגיש לה. ולא מבסיף — דלחמך שהיה לא הוה ידע מאן רמי (נכסלמיה) פשיטי להסת, ומאן ללא רמי. בריא נפשך — חזריא ענמן. למיבדקיה — לנדקו נמעשו. ומך להו בסתרקי — קיפל תמחין תכשיטי למך, **טפיד"ו נלעו, לישן נהן.

תוספות

אמר ליה זורא אייתי בהדיהו — פירוש: וכי צידה הביאו עמהם שיהו אוכלות! כלומר, אי אפשר שלא יאכלו התבואה והזרעים.

אמרו ליה לרב יהודה איכא מותנא בחזירי גזר תעניתא וכו' עד שאני חזירי דדמו מעייהו לבני אינשי — פירוש: שבני מעיו של חזיר דומין למעים של בני אדם, ויש לחוש שיהא על בני אדם. מכאן נראה שיש להיה דבר על נכריס שיש לחוש ויש להתענות, דהא הכא חזין דגזר תעניתא מדבר שהיה בחזירין משום דדמו מעייהו לבני אדם, וכל שכן דנכריס דדמו לישראל.

גבירה לוקה — פירוש: זו ארץ ישראל. שקיל, וכתר דקאי — יהיב ליה פשיטי, ואמר ליה: זיל בריא נפשך. יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה, ואכלינהו, ואשקינהו, ומך להו ביסתרקי בליילא.

משמים. שהוא אינו זוכה לו. אמרו ליה: לא מצית למיעבד כעובדיה [אין אתה יכול לעשות כמעשיו] ושואלים: ומאי הו עובדיה דאבא אומנא (מה היו מעשיו הגדולים של אבא אומנא)? דכי הוה עביד מילתא (כאשר היה עושה דבר, הקוה) הוה מחית גברי לחוד ונשי לחוד (היה מכניס גברים לחוד ונשים לחוד) משום צניעות, ואית ליה לבושא דאית ביה קרנא דהוות בזיעא כי כוסילתא (והיה לו לבוש שהיה בו חתך כמקום הכנסת קרן הקוה). כי הוות אתיא ליה איתתא הוה מלביש לה כי היכי דלא ניסתכל בה (כאשר הייתה באה אליו אשה היה מלביש לה בגד זה כדי שלא יסתכל בה בעירומה) ואית ליה דוכתא דצניעא דשדי ביה פשיטי דשקיל ליה לא במקום עבודתו (מקום צנוע שאין אנשים רואים שבו שמים את הכסף שהוא נוסל) בשכר עבודתו, דאית ליה שדי ביה (מי שיש לו כסף לשלם — זורק בו) דלית ליה לא מיכסיף (ומי שאין לו אינו מתבייש) שאין רואים אם שילם או לא. כי הוה אתרמי ליה צורכא מרבנן (כאשר היה מזדמן לו תלמיד חכם) להקיז לו, אגרא מיניה לא שקיל (שכר ממנו לא היה נוסל כלל) וכתר דקאי (כאשר היה קטן) מהקוה יהיב ליה פשיטי (נהיה נותן לו מסבעות) ואמר ליה (והיה אומר לו): זיל בריא נפשך (לך והבגא את עצמך) בכסף זה, שהרי צריך לאכול מאכלים מכריאים אחר ההקוה. יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה ניוס אחד שלח אביי זוג חכמים לבדוק אותם עד כמה מגיעה צדקתו. אותביניהו ואכלינהו ואשקינהו ומך להו ביסתרקי בליילא (הושיבם בליילא והושיבם אבא אומנא האכילם הישקם ושטח להם שטיחים בליילא לישון עליהם).

עיונים

מותנא בחזירי / וראה בריטב"א שהביא גם דעה אחרת (שלא כדעת תוס' ד"ה אמרו) שדבר נכריס אינו מחיב תענית. אכן, לדעת המאירי עיקר כוונת המאמר הייתה ביחס לעוברי עברה וזה המשולש לחזירים, כדברי חז"ל על הכתוב "יכרסמנה חזיר מעיר".

לא מצית למיעבד כעובדיה / ואף שגם אביי היה עוסק בערקה וגמילות חסדים מכל מקום שימש כראש ישיבה, ולא היה יכול להקדיש כה הרבה מומנו וממונו לצדקה (מהרשי"א).

ב אמרו ליה לרב יהודה: אתו קמצי. גזר תעניתא. אמרו ליה: לא קא מפסדן. — אמר להו: ונודא אייתו בהדיהו? אמרו ליה לרב יהודה: איכא מותנא בחזירי. גזר תעניתא. נימא קסבר רב יהודה) מכה משולחת ממין אחד משולחת מכל המינין ויש לחשוש שתעבור המחלה גם לאחרים? ומשיבים: לא, במקרים אחרים לא היה חושש, ולבני שאני חזירי דדמיון מעייהו לבני אינשי (ששונים החזירים שמתיהם דומים לבני אדם) ויש לחשוש שמחלה מדבקת שבחזירים תדבק גם בבני אדם. אמרו ליה (לר' לשמואל: איכא מותנא בי חוזאי (יש דבר במחור בית חוזאי) שהוא רחוק מאוד מכלל, גזר תעניתא (גזר תענית). אמרו ליה (אמרו לו): והא מרחק (והרי מרחוק) המקום מכאן! אמר: ליכא מעברא הכא דפסיק ליה (אין כאן מיצר שיפסיק) את המחלה, ויש לחשוש שכעבור זמן מסוים תגיע גם לכאן. אמרו ליה לרב נחמן: איכא מותנא בארעא דישראל (אמרו לו לרב נחמן: יש דבר בארץ ישראל). גזר תעניתא (גזר תענית) ואמר: אם גבירה לוקה כלומר, אם ארץ ישראל שהיא כגבירה לכל ישראל לוקה, שפחה (הגולה) לא כל שכן שלוקה? על כן צריך להתענות. ושואלים: טעמא (הטעם, דוקא) משום שהיא דגבירה ושפחה, הא (הרי) שפחה ושפחה (שני מקומות בגולה) — לא יתענו. והא אמרו ליה לשמואל: איכא מותנא בי חוזאי, גזר תעניתא (והרי אמרו לו לשמואל: יש דבר בבית חזאי, גזר תעניתא) ומשיבים: שאני התם, כיון דאיכא שיירתא דלוי ואתיא בהדיה (שנוה שם, כיון שיש שיירות תכופות שכאות מבית חוזאי לככל המחלה נלווית ובהא איתת).

ג אגב הספור על זכותם של אנשים פשוטים מסופר: אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא ממתכתא דרקיעא כל יומא דלית ליה — לא מיכסיף. פי הוה אתרמי ליה צורכא מרבנן אגרא מיניה לא שקיל, ויהיב ליה פשיטי, ואמר ליה: זיל בריא נפשך. יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה, ואכלינהו, ואשקינהו, ומך להו ביסתרקי בליילא.

משמים. שהוא אינו זוכה לו. אמרו ליה: לא מצית למיעבד כעובדיה (אין אתה יכול לעשות כמעשיו) ושואלים: ומאי הו עובדיה דאבא אומנא (מה היו מעשיו הגדולים של אבא אומנא)? דכי הוה עביד מילתא (כאשר היה עושה דבר, הקוה) הוה מחית גברי לחוד ונשי לחוד (היה מכניס גברים לחוד ונשים לחוד) משום צניעות, ואית ליה לבושא דאית ביה קרנא דהוות בזיעא כי כוסילתא (והיה לו לבוש שהיה בו חתך כמקום הכנסת קרן הקוה). כי הוות אתיא ליה איתתא הוה מלביש לה כי היכי דלא ניסתכל בה (כאשר הייתה באה אליו אשה היה מלביש לה בגד זה כדי שלא יסתכל בה בעירומה) ואית ליה דוכתא דצניעא דשדי ביה פשיטי דשקיל ליה לא במקום עבודתו (מקום צנוע שאין אנשים רואים שבו שמים את הכסף שהוא נוסל) בשכר עבודתו, דאית ליה שדי ביה (מי שיש לו כסף לשלם — זורק בו) דלית ליה לא מיכסיף (ומי שאין לו אינו מתבייש) שאין רואים אם שילם או לא. כי הוה אתרמי ליה צורכא מרבנן (כאשר היה מזדמן לו תלמיד חכם) להקיז לו, אגרא מיניה לא שקיל (שכר ממנו לא היה נוסל כלל) וכתר דקאי (כאשר היה קטן) מהקוה יהיב ליה פשיטי (נהיה נותן לו מסבעות) ואמר ליה (והיה אומר לו): זיל בריא נפשך (לך והבגא את עצמך) בכסף זה, שהרי צריך לאכול מאכלים מכריאים אחר ההקוה. יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה ניוס אחד שלח אביי זוג חכמים לבדוק אותם עד כמה מגיעה צדקתו. אותביניהו ואכלינהו ואשקינהו ומך להו ביסתרקי בליילא (הושיבם בליילא והושיבם אבא אומנא האכילם הישקם ושטח להם שטיחים בליילא לישון עליהם).

אורח ה הלכה

דבר בחזירים / אם היתה מגיפה בחזירים מתענות, מפני שמעיהם דומים לשל בני אדם. וכל שכן אם היה דבר נכריס ולא בישראל, שמתענים.

דבר במדינה אחרת / היה דבר במדינה אחרת, אפילו רחוקה, אם יש שיירות ההולכות ובאות ממנה — מתענות, כדברי שמואל. ואם יש דבר בארץ ישראל מתענות בכל מקום, כדברי רב נחמן.

ב אמרו ליה לרב יהודה: אתו קמצי (בא ארבה) למדינה. גזר תעניתא (גזר תענית). אמרו ליה: לא קא מפסדן (אין הם מפסידים מזיקים) שאינם אוכלים הרבה. אמר להו: זורא אייתו בהדיהו (וכי צידה הביאו אתם?) שיש להם ממה להתפרנס? הלא בהכרח, גם אם אינם מזיקים עכשיו, יתחילו לאכול לאחר זמן.

אמרו ליה (לר' לשמואל: איכא מותנא בחזירי (יש דבר בחזירים). גזר תעניתא (גזר תענית). ושאלו: נימא קסבר רב יהודה) מכה משולחת ממין אחד משולחת מכל המינין ויש לחשוש שתעבור המחלה גם לאחרים? ומשיבים: לא, במקרים אחרים לא היה חושש, ולבני שאני חזירי דדמיון מעייהו לבני אינשי (ששונים החזירים שמתיהם דומים לבני אדם) ויש לחשוש שמחלה מדבקת שבחזירים תדבק גם בבני אדם. אמרו ליה (לר' לשמואל: איכא מותנא בי חוזאי (יש דבר במחור בית חוזאי) שהוא רחוק מאוד מכלל, גזר תעניתא (גזר תענית). אמרו ליה (אמרו לו): והא מרחק (והרי מרחוק) המקום מכאן! אמר: ליכא מעברא הכא דפסיק ליה (אין כאן מיצר שיפסיק) את המחלה, ויש לחשוש שכעבור זמן מסוים תגיע גם לכאן. אמרו ליה לרב נחמן: איכא מותנא בארעא דישראל (אמרו לו לרב נחמן: יש דבר בארץ ישראל). גזר תעניתא (גזר תענית) ואמר: אם גבירה לוקה כלומר, אם ארץ ישראל שהיא כגבירה לכל ישראל לוקה, שפחה (הגולה) לא כל שכן שלוקה? על כן צריך להתענות. ושואלים: טעמא (הטעם, דוקא) משום שהיא דגבירה ושפחה, הא (הרי) שפחה ושפחה (שני מקומות בגולה) — לא יתענו. והא אמרו ליה לשמואל: איכא מותנא בי חוזאי, גזר תעניתא (והרי אמרו לו לשמואל: יש דבר בבית חזאי, גזר תעניתא) ומשיבים: שאני התם, כיון דאיכא שיירתא דלוי ואתיא בהדיה (שנוה שם, כיון שיש שיירות תכופות שכאות מבית חוזאי לככל המחלה נלווית ובהא איתת).

ג אגב הספור על זכותם של אנשים פשוטים מסופר: אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא ממתכתא דרקיעא כל יומא דלית ליה — לא מיכסיף. פי הוה אתרמי ליה צורכא מרבנן אגרא מיניה לא שקיל, ויהיב ליה פשיטי, ואמר ליה: זיל בריא נפשך. יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה, ואכלינהו, ואשקינהו, ומך להו ביסתרקי בליילא.

משמים. שהוא אינו זוכה לו. אמרו ליה: לא מצית למיעבד כעובדיה (אין אתה יכול לעשות כמעשיו) ושואלים: ומאי הו עובדיה דאבא אומנא (מה היו מעשיו הגדולים של אבא אומנא)? דכי הוה עביד מילתא (כאשר היה עושה דבר, הקוה) הוה מחית גברי לחוד ונשי לחוד (היה מכניס גברים לחוד ונשים לחוד) משום צניעות, ואית ליה לבושא דאית ביה קרנא דהוות בזיעא כי כוסילתא (והיה לו לבוש שהיה בו חתך כמקום הכנסת קרן הקוה). כי הוות אתיא ליה איתתא הוה מלביש לה כי היכי דלא ניסתכל בה (כאשר הייתה באה אליו אשה היה מלביש לה בגד זה כדי שלא יסתכל בה בעירומה) ואית ליה דוכתא דצניעא דשדי ביה פשיטי דשקיל ליה לא במקום עבודתו (מקום צנוע שאין אנשים רואים שבו שמים את הכסף שהוא נוסל) בשכר עבודתו, דאית ליה שדי ביה (מי שיש לו כסף לשלם — זורק בו) דלית ליה לא מיכסיף (ומי שאין לו אינו מתבייש) שאין רואים אם שילם או לא. כי הוה אתרמי ליה צורכא מרבנן (כאשר היה מזדמן לו תלמיד חכם) להקיז לו, אגרא מיניה לא שקיל (שכר ממנו לא היה נוסל כלל) וכתר דקאי (כאשר היה קטן) מהקוה יהיב ליה פשיטי (נהיה נותן לו מסבעות) ואמר ליה (והיה אומר לו): זיל בריא נפשך (לך והבגא את עצמך) בכסף זה, שהרי צריך לאכול מאכלים מכריאים אחר ההקוה. יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה ניוס אחד שלח אביי זוג חכמים לבדוק אותם עד כמה מגיעה צדקתו. אותביניהו ואכלינהו ואשקינהו ומך להו ביסתרקי בליילא (הושיבם בליילא והושיבם אבא אומנא האכילם הישקם ושטח להם שטיחים בליילא לישון עליהם).

גדרות

מכל המינין ובכתי"מ ועוד: בשאר מינין.

ליכא מעברא הכא דפסיק ליה בכתי"מ: וכי מעברא פסקו ליה.

דאיכא שיירתא דלוי ואתיא בהדיה בכתי"מ ועוד: דשכיחי שיירתא דלוי לתם מילוי בהדיהו ואתו.

הוה מחית גברי לחוד ונשי לחוד בכתי"מ: הוה ליה דוכתא דגברי לחודיהו ונשי לחודיהו.

אית ליה — כי כוסילתא בכתי"מ: והוה לי לבושא דאית ביה בזני בזני.

דוכתא דצניעא בכתי"מ: דוכתא דצניעותא מאבראי ויש דוכתא מאבראי.

כי הוה איתרמי — נפשך בכתי"מ: כי הוה חזי צורכא מרבנן דלא אפשר ליה אמר ליה שקול הנך פריטי בהלואה ואיברי נפשך.

אותביניהו ואכלינהו בכתי"מ: אול לביתיא אוכלינהו.

ביסתרקי בליילא בכתי"מ: ביסתרקי.

לשון

כוסילתא

כך היא המלה בסורסית הארמית, ומשמעה: שריטה שעושים בנף לצורך הקות דס.

ביסתרקי

מקור המלה הוא כנראה בסורסית bistar (ובכמהלי vistarg) מצע, מרכז, שטיח.

הקולם

מני חזירים

אמנם, קיימות מחלות טפיליות שונות בחזירים העוברות גם לבני האדם (כגון טריכינוזה), אלא שהן עוברות בדרך כלל על ידי אכילת בשרם. דבר שלא היה מקום לחשוש לו במקרה זה.

אולם, הדמיון בין חזירים ובני אדם מבחינת האנטומיה הפנימית שלהם, כמו גם מבחינת אחרות, ידוע גם במשמשם בהשתלשלת קעי חזירים לתוך גופם של בני אדם משום החייה המועטת יחסית בנייהם. חששו של רב יהודה היה מבוסס, איפוא, על החשש שמחלה זו שפגעה בחזירים עלולה לפגוע גם בבני אדם.

החיים

בי חוזאי

בי חוזאי הוא השם הארמי שהיה של חלק מהממלכה הפרסית, סמוך לשפך הנהרות (שאט אל ערב) הקרוי בימינו חרויסטאן (שממשעו בפרסית בית חוזאי). הדרך ממקומות הישוב היהודי העיקרי עד שם הייתה אמנם רחוקה ונמשכה כנראה חודשים אחדים, אולם בשל יחסי המסחר ההדוקים מן המרכזים הללו היה חשש להעברת המחלה, אם גם נמשך הדבר זמן מסוים.

* וינטו"א מן הצרפתית העתיקה ventose — כוס (ורח) לקות דס.

** טפיד"ו מן האיטלקית tapedo — שטיח.